

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Balassi Menyhárt Árultatása és Karádi Pál.

Rövid időn belül két dolgozat használt olyan módszert, amely eddig ismeretlen volt irodalomtörténet írásunkban. A módszer: összehasonlító hangtani. Ennek segítségével bizonyította Berecz Sándor Bogáthiának Apollonius királyfi historiáját s ennek alapján akarja Farkas Gyula Karáditól elvitatni a Balassiról való komédia szerzőségét. (Irodalomtört. 528—529. l.)

Vigyáznunk kell, hogy egy alapjában véve helyes módszert helytelenül ne használjunk. Kézzelfogható igazság, hogy ha két írásmű eltérő hangtani sajátosságokat mutat, akkor azok nem lehetnek egy író művei. Ennélfogva ha hiteles orthografiájú kéziratot hasonlítunk össze, a megállapításhoz csakugyan nem férhet szó. Módosul azonban az igazság, ha az összehasonlítást melékkörülmények befolyásolják.

A Karádi-ügyben ilyen mindenekelőtt az, hogy a vizsgáldás alapszövege nem autentikus kézirat, hanem nyomtatás. Ez igen fontos különbség. A nyomdász gyakran önkényesen változtatott. Érdekes bizonyossága ennek Magyar István, ki «Az országokban való sok romlásoknak okairól» (1602) c. munkája végén a Corrigenda-t így kezdi: «Az Typographus kedvem ellen vetketis tót helyen helyen az niomtatásban nem czac az Accentusoknak meg változtatásban, az igeknek meg szagatasában, vagy kettőnek őszve foglalásban, az Parenthesiseknek el hagyasában, és hasonló esetekben, (mellyec az) nyomtatás közben megis szokta esni: hanem szinten az (szokban) es az locusoknak elő hozasában is. Hol pedig elis hagy(ogatott) s hol többetis tót hozza... Mely vetke főkeppen ilyen okból estene hogy magamnac, hol hon nem letelem, s hol betegsegem miat (az iobbitást) masra kellőt biznom, ki nem szinten peritus volt (az iobbitás)ban nintsenis olly jó (typographus) ki az olvasás közben mind (az hibát) eszben vehetne. Jarul azis (ide) hogy az könyu niomtato Magyarul sem tud». (R. M. K. 27. köt. 277. l.) Azonban nemcsak Sárváron történhetett ez így, hanem más nyomdákkal s más városokban is. Heltai Gáspár pl. «Az egy ő magától való felséges Istenről» (1571.) c. könyv előszava után mint nyomdász ezeket írta: «A könyvnyomtatás igen nehéz dolog. Ezokáért akár mint vigyázzon az ember, majd soha vétek nélkül ki nem nyomtathatni egy könyvet is. Mert a nyomtató szolgálak nem értik a dolgot, sem a nyelveket. Ezért csak kordéra rakják a betűket, és noha én megjdzem, hogy az jedzés szerént megigazítanak, de azért ugyan nem művelik és abból esik a vétség». Ennélfogva szerföltt óvatosnak

kell lenni oly argumentálásnál, amely erre a pontatlan ortografiára támaszkodik.

Farkas Gyula ezt feledte. Alaptévedése miatt nem lehet helyes konkluziója sem. Ő azt állítja, hogy a Komédiában három nyelvjárás keveredik, míg az Előszóban az *ö-ző* nyelvjárás alakok nem fordulnak elő, a különböző (tehát *i-ző* és *e-ző*) nyelvjárások alakjainak rendszertelen keveredését szintén nem észlelhetjük benne. Tehát Karádi csak az Előszót írta, magát a Komédiát nem. Igen ám, de ez így nem igaz. A Komédiára nézve az *ö-ző* dialektus épen nem jellemző, hiszen *bennek* (265. l.), *keszenje* (268. l.) *velek* (268. l.), *pispek* (268 l. u. o. *pispök* is!), *kezett* (270. l.), *előszér* (272. l.), *böjtel* (272. l.) stb. (Az idézetek *Szilády* R. M. K. T. VII. köt. szövegére vonatkoznak) sűrűn előfordul. Viszont az Előszóban *nemkülönben* (262. l.) olvasható a Komédiának *küleben-je* (218. l.) helyett. Az Előszóban is megtalálható a három dialektikus változat: *eszkezi*, *eszkezeket*, *eszkezt* (mind 263. l.), *földen* (264. l.) — ezek mutatnák az *e-zést*; *ozlán*, *visszosok* (263. l.) — lehetne *o-zás*; *nemkülönben* (262. l.), *az ő fiára* (263. l.) — volna az *ö-zés*; *sivölt* (264. l.), — esetleg *i-zés*; *istentül* (263. l.), *ület* (263. l.) — pedig *ü-zés*. Farkas állítása tehát ebben a formában is téves. De tévedés volna az is, ha azt állítnánk, hogy ezek okvetlenül dialektikus sajátosságok. Nem azok. A régi nyelvnek minden dialektusban megelévő alakzatai e formák. L. a Nyelvtört. Szótárt.

Farkas egyéb bizonyítékra is hivatkozik: «Ezen észleleteinket csak megerősíti Karádinak kéziratban fennmaradt terjedelmes műve... E mű ugyanolyan nyelvi sajátosságokat tüntet fel, mint a Komédia előszava». Ez állítás a fentiek után meg nem állhat. Nem is említettem volna, ha az összehasonlító hangtani módszer e helyen is el nem téved. Karádinak kézírását ma nem ismerjük. Az Apocalypsis magyarázatának mindkét példánya másolat. A nemz. Múzeum kötetét (199. frl. Hung. jegyű) *Papolci* (Farkas hibásan *Pápolczyt* ír. V. ö. id. köt. 5. és 328. l.-t) György 1640 dec. 6-án kezdte másolni (i. h. 5. l.) Szentmihályon s 1647 ápr. 1-én fejezte be Torockószentgyörgyön (i. h. 328 l.). Az unit. egyház kolozsvári levéltárában levő kötetet pedig *Kovácsnai* Péter 1641 május 13-án kezdte másolni Musnán (i. m. 64. l.) s 1645 ápr. 13-án végezte be Medeséren (i. m. 594. l.). A mű — mint ezt a Nemz. Muz. péld. kezdő lapjáról tudjuk — 1580-ban készült; a másolatok mintegy hatvan évvel később. Vajon hányadik másolatnak lehetnek a másolatai? Tegyük fel azonban, hogy valamelyik az *eredetit* másolta — ezt csak egyik *tehetette*, mert mindketten ugyanegy időben ugyanegy példányt nem használhattak — kérdés: melyik a hiteles, az aranyosszéki (mert ott van Szentmihály is, meg T. Szentgyörgy is) Papolcié vagy pedig az udvarhelymegyei (mert ott van Musna és Medesér) Kovácsnaié? Hogy e kérdésnek ezúttal nem közönséges fontossága van, azt — dialektikus sajátosságokról lévén szó — tán fölösleges hangsúlyoznom.

Nem folytatom észrevételeimet. Bizonyára ennyiből is meglátszik hogy az összehasonlító hangtani módszer a XVI. századra alkalmazva nem válik be. Következtetőleg ezen az alapon nem lehet Karáditól elvitatni

a Balassi-komédia szerzőségét.¹ Ennek az egész ügynek sokkal érdekesebb szempontjai is volnának, — melyeket *Unitárius polemikusok* c. tanulmányomnak (Kolozsvár, 1909.) 64—70. l. állítottam össze — ezekről azonban most nem akarok szólni.

BORBÉLY ISTVÁN.

Pótlások Bánk-Bán első szövegéhez.

Bánk-Bán első (1815. évi) szövegének előkerülése és megjelenése (Irod. tört. Közl. 1913 : 2—3. füzet és önállóan) minden bizonnyal fontos mozzanat lesz a Bánk-Bán magyarázása és méltatása fejlődésében. Az 1815-ös és 1821-es szöveg igen sok helyen kiegészíti, magyarázza egymást; tanulságosan meg lehet figyelni a gondolatnak a kaoszából való fokozatos kikristályosodását; és amire eddig csak Bárány Boldizsár Rostájából lehetett visszakövetkeztetni, az most betűszerint előttünk van.

Azonban érzékeny hiány, hogy az első szöveg kézírata a 4. és 5. felvonásban csonka és a kiadás semmiféle kísérletet sem tesz a hézagok pótlására; holott Bárány Rostájának idézetei a hiányzó szövegből is tartalmaznak részleteket. Ezt kívánom itt pótolni, a Rosta kiadásának szövege alapján. (Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam, 3. kötet. Pest, 1869. 147—196. lap. Ez a kiadás mai igényeinknek nem felel meg; jó alkalom lett volna a dráma első szövegével együtt a Rostát is a kéziratból újra kiadni.)

Bánk-Bán 1815-ös szövegének fentemlített kiadását B.-vel, a Rosta kiadását R.-rel jelölöm.

A B. első hézaga a 285. lapon van: a 4. felvonás 3. jelenése megszakad, s utána a (nem jelzett) 4. jelenés következik, Michál beszédjével. A kézirat itt oldalt sérült, de a hézagok a R.-ből (164. és 187. l.) pótolhatók; a B. 285. lapjának alulról 3. sorában a helyes kiegészítés a R. 164. lapja szerint: Gördülni.

A 4. felvonás 4. jelenése a B. 287. lapján megszakad; a R.-ből meríthető kiegészítései még:

[*Gertrud*: Egyike a pártosoknak!]

Michál: Dörgés zavarja minden álmomat,

Ha az vagyok. (R. 188. l.)

továbbá:

Gertrud: Hol ily Halál! . . Eredj, eredj, utól

Én tégedet nem érlek. Ah! csak egy

Asszony vagyok! (R. 164. l.)

A 4. felvonás folytatólagos 6. jelenésének része a következő:

¹ A következtetlen orthografiának legérdekesebb példája magának a főszereplőnek a neve. A cím *Balassi*-t ír s a köztudatba is ez a forma ment át, pedig ez alighanem nyomtatási hiba, mert a szöveg 85 esetben *Balassa* alakot ír s a *Balassi* forma csupán hétszer fordul elő.

Anélkül, hogy különösebb fontosságot tulajdonítanék neki, még egy kérdést vetek föl: vajjon a Farkas emlegette nyelvjárási sajátágok miként magyarázhatók meg a *székesfehérvári* származású Karádi nyelvben?

Bánk: És ők eztet tudák, hah, ők ezt jól tudák,
S mégis vasas marokkal körmölének a pók-
Hálóba; meg fogom tinéktek, oh nem
Soká, fizetni, jó név gyilkolói! (R. 165. l.)
A 7. jelenésből:

Adelájd: Hol a gyermekem?

Bánk: Jó helyen!

Adelájd: Megölted?

Bánk: Felborzadó hajam! heves vérem!
Egy hyenaszivet az atyában vélni! —
Nem látjátok azt az ősz embert? (R. 165. l.)

Bánk: Ott, ott az elhanyagló nap nem ál
Oly tiszteletre méltó fényt maga
Körül, mikép ezen öreg fehér
Hajfürtjein sugárol. Oh királyné,
Csak egy tekintetet ki! (R. 186. l.)

Bánk: Vége, vége van neki! (R. 165. l.)

B. 287. lapján a folytatólag következő 8. jelenés címe hiányzik; a beszélő személy: *Bánk*.

Ez elé tartozó részek:

Bánk: Oh az én becsületem
Ez Adelajddal udvarodból el-
Bucsúza a fiammal és Michállal
Tömlöcbe; mert ha még mi megmaradt:
Ezernyi sok szegény között hazánkban
Felosztva van... Minek az is? (R. 166. l.)

Bánk: Öszvejártam az
Országot és mindenfelé csak az
Elbúsulást találtam. (R. 185. l.)

Gertrud: Ne túl a láthatáron! (R. 195. l.)

A kéziratnak a B. 314. lapján közölt megszakadása után, közvetlenül az 5. felvonás 7. jelenésének folytatása a következő részlet:

Michál: Ez nem ölte a királynét,
Nem párttűző ez, mint az atya. Oh
Engedjete csak egy kicsiny helyecskét
Ez árva gyermeknek, hová fejét
Hajthassa! kérlek, adakozzatok
Ezen kicsiny martyrnak! (R. 175. l.)

Az 5. felvonás 8. jelenéséből:

Bánk: Felelj, te mindenütt jelenvaló!
Ki tette ezt? (R. 176. és 185. l.)

Bánk: Gyermek, te sirsz! hah! könnyü a te könnyed,
Mint a határtalan, fenektelen
És véghetetlen semmiségbe be-
Lódított kis porocska! (R. 185. l.)

Király: No érzi veszteségemet

Már mostan ő is. Boldog ember :
 Ő enyhülést szerezhet. A dühe
 Szabad folyáson uszhat; énnekem de
 Hallgatni kell, mivel király vagyok.
 Fájdalmain lehetne isten ő ;
 De ember is lehet, ha tetszik. Én
 Isten vagyok csak lenni kénytelen ;
 Azonban ember lenni nem szabad. (R. 176. l.)

Bánk : Nincs a teremtésben vesztes, csak én,
 Nincs árva több, csak az én gyermekem ! (R. 176. l.)

Bánk : Siket fájdalomon az ég.
 Örökre nyult nagy semmisség az én
 Itéletem. Méltónak engem még
 A büntetésre sem tart már az Isten !
 Azon angyal, mely vétkeim lajstromát
 Viszi, ilyen következtetést húzó legelső
 Léptemkor elrémült dicső helyén s el-
 Fordult tekintettel húzá az élet
 Könyvéből a nevem ki. (R. 177. l.)

Király : Most csupán csak egy betű,
 Egy szó, mulandó egy szó: és oda
 Van vissza-visszahozhatatlanul.
 Egy szó megállíthatja a hatalmas
 Természet éktelen folyásait.
 . . . Meggyilkoltatott
 Szerette hitvesed van ott kinyujtva, ember,
 És azon törvényeket tapodta gyilkolása,
 Melyek szerencsés tartományodat
 Zöldeltetik. Buzogj meglopatott
 Szív! árva gyermekid kiáltanak,
 Serkenj fel, öszverontatott igazság,
 S lásd, én elégtételt veszek. (R. 177. l.)

Király : Magyarok! a királyné
 Méltán öletett meg! (R. 178. és 179. l.)

Izidora : Dörögj ezen fedél alatt . . . (R. 178. l.)

Király : El e dühössel! (R. 179. l.)

Bánk : Engedd illendően el-
 Temetni őt! (R. 186. l.)

Király : Ah magyarok!
 Esmérem jól őket és enyimek ők.
 . . . Hogy mily nagy
 Lelkekkel egybe félni nem tudott
 Nagy lelked! (R. 178. l.)

Ezek a szövegrészek módot adnak legalább arra, hogy a hiányzóról
 (melyből az 5. felvonás vége kiváltkép sajnálatos) némi képet alkothassunk.

HAJNÓCI IVÁN.

Kovács Pál irodalmi levelezése.

Annak a kedves, közvetlen magyaros humornak, melyet Kisfaludy Károly és Fáy András hoztak be irodalmunkba, több mint ötven éven át volt elbeszéléseivel és cikkeivel fenntartója s részletekben továbbfejlesztője is Kovács Pál (1808—86), a győri homeopata orvos, az Aurora-kör utolsó képviselője. Kisfaludy K. és Kotzebue-stílusú drámái alig hatottak, de elbeszéléseit a vidéki nemes házak lakói még a hetvenes-nyolcvanas években is örömmel várták, érdeklődéssel olvasták. Az annak idején jónévű, megbecsült író, mint hűséges és tiszteletreméltó jóbarát, vendégszerető patriarchális házigazda, mint Győr magyar színészetének felvirágoztatója, a magyar kultúra apostola, mint a győri *Hazánk* (1847 jan. — 1848 aug.) szerkesztője, állandóan bizalmas levelezésben állt irodalmunk, színészetünk és közéletünk jeleivel. Halála után leányai, különösen Jolán és Ilona, az atyjuk hagyatékában talált kéziratokat összegyűjtötték és ma is féltő gondadal őrzik. E kis gyűjteménynek színészetünkre, irodalmunkra és esztetikánkra vonatkozó legfontosabb adatait próbálom itt lehetőleg időrendben csoportosítani.¹

*

A színészek levelei között legérdekesebbek mindjárt *Egressy Gáboréi*.

Pestről (tavasz hó 3 d. 1841) jelzi, hogy sok a dolga és küld Kovácsnak «egy törvénykönyvet a' Bajza (intendánsága) idejéből, mert az új törvénykönyvek még nincsenek kiosztva». Midőn u. i. id. Lendvay Márton — rövid időre — összekülönbözött Egressyvel, Győrbe jött vendég-

¹ A gyűjteménynek körülbelül teljes leltára a következő: Egressy Gábor 3, id. Lendvay Márton 4, Sárosi Gyula 1, Tóth József színész 1, Bulyovszky Gyula 1, Döbrentei Gábor 1, Schedel F. 1, Bajza József 7, Vörösmarty M. 2, Garay János 2, Frankenburg Adolf 1, Czuczor G. 1, Lisznyay Damó Kálmán 2, Vajda János 2, Török János (Bécs) 3, Császár Ferenc 9, Gróf Lázár Kálmán 1, Vachot Sándor 1, Kazinczy Gábor 2, Tóth Lőrinc 1, Degré Alajos 3, Vadnay Károly 3, Karacs Teréz, később miskolci igazgató (1 a Nz. Színház építése idejéből) 2, Kossuth L. (inkább circularé az írókhoz) 1, Szász Károly 6, Beöthy Zsigmond 4, Rónay Jácint 1, Beöthy Zsolt 4, Szana Tamás 1, Meszlényi Rudolf (Kossuthné testvére s Kossuth nővérenek férje, Fehér m. követe) 4, Zsoldos Ignác (jogtudós) 3 levele; — *Arany János* aláírásával két «alkalmatosságra íródott verse», az első címe: Midőn Szilágyi Sándor úr az első és utolsó malatának végső tisztességtételét nagy és fényes gyülekezet jelenlétében tartaná: ezen alkalmatosságra készített és elmondódott egy bocskoros poeta által következőképen: ... II. A malac bucsúzása. Mindkettő humoros, de kissé drasztikus. — Vörösmarty *Keserű pohár* c. költeményének fogalmazványa [Irod. 1913. 9—10. füzetében tárgyalva]; — Petőfi: *Palota és kunyhó* c. verse. (Ismertetése az E. Ph. K.-nél.) *Vajda János*: Ebéd után s a Me rengések I., II. és II b, c versei; — *Hiador*: Visztulán-ja; Beöthy Zsigm.: Nemzeti Miatyánkja és Statistico-geographico-municipalis verse K. P.-hoz, erre K. Felelete; — egy *Fonó dal*, *Dolgos leány* s a ... *Megbűnhődte* kezdetű, aláíratlan költemények. — Kovács P. kiadatlan kéziratait Koltai Virgil ismertette Dr. K. P. életrajzában (Győr, 1889).

szerepelni s az ő bízgatására ott (1840 nov. 28.) egy a színészetet biztosító részvényes társaság alakult, mely Kovács P., Jankó István ügyvéd és Zmeskál István megyei aljegyző buzgólkodására a szintársulat szervezését s pénzügyi megalapozását vette kezébe. A színházat Kovács ügy látszik Lendvaynak akarta átadatni, de közben mégis az odakerült Fekete Gáborra bízták. E szervezéshez kellett «a törvénykönyvek». A pesti viszonyokra jellemző a levél következő szakasza: «Nekünk még sem directorunk, sem határozott rendszerünk és állapotunk, minden a legnagyobb zavarban 's az egész ügyünk, ide értve a' művészetet is, olly hanyatlásban van, hogy a' legbuzgóbbak is idegenülnek a' színháztól, mi csak természetes eredménye a' kormánytalanságnak. A' Schodelné operapárt, mely nagy kiterjedésű, romlásunkra esküve nem járja a Színházat. Orczy, az igazgatósági elnök falun lakik, a' legsürgetősb ügyekben nincs ki végezzen. — A reper-toirt néhányan szerkesztjük és Simontsits megerősíti, minthogy egyéb hatalma alig van. — Május első felére illy műsorozatunk van:

Ma, 3-dikán: A' két Filibert vigi.

- 4 — Batori Mária opera.
- 5 — Áldozat, Vörösmartytól 2szor.
- 6 — Aggszínész.
- 7 — Bájital.
- 8 — Ál-Endre, Szigligetitől.
- 9 — Politikus Csizmadia.
- 10 — Egy pohár víz † Scribetől.
- 11 — Bűvös vadász opera Mochanaki ( ) énekl.
- 12 — Monaldeschi.
- 13 — Fiatalférj és Veszedelmes szomszédság.
- 14 — Örült nő gyermeke.
- 15 — Belizario új opera.
- 16 — Tékozló.

† (sor alatt) Ez talán az én jutalomjátékom lesz, de csak talán, mert Orczy nem lévén itt, nincs kivel végeznem. Fölséges vígjáték, először adatik.

Méltóztassék Feketénok meghagyni, hogy ha egyezkedni akar velem, jókor egyezkedjék, hogy a' darabok iránt idején rendelkezessünk, 's én is jókor jelenthessem † (sor alatt) igazgatásomnak menetelem idejét, hogy összeütközés ne legyen azokkal, kik ugyanazon időben kívánnának vendég-szerepekre utazni.

Ha kegyetek csak fél évre egyfolytában biztosíthatnák színházunkat, 's egy kis könyv- és ruhatárra szert tehetnének, én rögtön átvinném az igazgatást, mert itt sem cél, sem vigasztaló kilátás nincs még évekig sem.» — A győri színház átvételéből semmi sem lett.

Második levele (Pest, Dec. 4 d. 1841) értesíti, hogy a győriek aligha kaphatnak vendégszereplőket Pestről, mert «Lendvayné most ocsúdott fel hosszas betegségéből, Laborfalvi még most sincs hon, Hubenaynének tudtomra nincs szabadsága, nem lehetetlen ugyan, hogy kapjon, de nem hihető a mostani körülmények közt, az sem lehetetlen, hogy Bartháné a

miskolczi szerződés(t) felbontsa, hisz ez igen színésznői dolog (íájdalom!), de szinte nem igen hihető. Azonban én minden hihetőség daczára sem mulasztok el semmit, hogy Hubenayné menjen, mert már Bartháné holnap indulni akar Egerbe . . . » Bizonyos öt foíntot kér, meg hogy Dé'sin ¹ a 7 pengőjét Kovács irgalom nélkül hajtsa be. Marczy (Lendvay) úgy járt, mint «taval» ő, három napi késés miatt félhavi fizetését veszlette. Megdicséri a győri társulatot, mely vendégszereplés nélkül is megbír bármi darabot, tudatja, hogy a pesti igazgatás a jövőre el akarja törölni a vidéki fellépéseket s felszólítja, hogy a vidék protestáljon, «hisz ti vagytok a nemzet, kik minket megalapítátok és nem Pest!» U. i.-ban a tiltakozást addigra kéri, míg a hó végén a szerződések meg nem kötik, különben késő lesz.

Harmadik levelében (Pest, jún. 20. 1844) tüzetesen megbírálja Kovács «A' nemesek hadnagya»² c. drámáját, melyet írója aztán a kapott tanácsok jó részének felhasználásával átdolgozott. Egressy e kis értekezésszámba menő írásával is igen éles eszű dramaturgnak mutatkozik.³

(*id.*) Lendvay Márton [Győr (de hibás a keltezés, a levél bélyegzője szerint is Cl . . . rgból,⁴ Kolozsvárról szól) tavaszelő 18~ 841] hálásan köszöni K. leveleit s jóindulatukat vendégszereplő neje iránt.⁵ Örül a «mult ősszel tervezett színi vállalat» kora létesülésének, mert «ígérete(m) szerint, a hogy a tagok szerkesztéséhez akar(ék) fogni, már olvasá(m) Fekete társulatának meghonosíttatását». Ily rhapsodikusan siklik el azon, hogy lekéselt, aztán előadja, hogy Győrből eljövetele után «tűskén bogon, még az Operenciás tengeren is túl» járt, végre télhó 6-án érkezék Kolozsvárra, hol is azóta nem csekély sikerrel folytatja vendégszereplését, mert a rossz idő 's farsang daczára minden fellépte sok, de igen sok nézőt von a színházba. A hó 24-én indul Pestre. — Következő (Pest, Dec. 9-én 1841) levelében győri vendégszereplése után bosszankodik Győr érzékenykedésén. A történetet és az okot sorai is elárulják. Feketével úgy egyezkedett, hogy minden 4. v. minden egyes játék $\frac{1}{4}$ résznyi jövedelme az övé. Kovácsék nem kérdezték, mint szerződött s mikor el akart utazni, egy jutalomjátékért kapott díjat, amivel akkor meg volt elégedve, mert azt hitte, az a szabály. De másnap reggel nem ment gőzös, barátjához restelt visszatérni, elment tehát Szákhíhoz,⁶ ahol megtudta, hogy valaki, (Egressy G.) többet kapott, mire szégyenében a társai előtt, elpirult s azt mondta: Ezt nem vártam. Ez fáj Győrnek. — Egyszersmind jelzi, hogy vendégül színésznőjük nem mehet hozzájuk, mert Bartháné Egerbe ment Lászlóhoz, csak a hó végén érkezik, Laborfalvi, Fancsi pedig Kolozsvárról meg nem

¹ Dézsi Zsigmond, Győrött színészkedik 1840—42-ig.

² 1844 aug. 22. adták a N. Színházban Szentpéteri javára, — aztán még kétszer u. o.

³ Egressy kedvéért is érdemes volna e tárgyat pontosan feldolgozni.

⁴ Clausenburg.

⁵ Hivatal Anikó.

⁶ Szákhí József Győrött színész 1841—42; 1842—44 igazgató u. o.

jöttek meg. «A roppant Nzeti Színház jelenleg — ír— két y színésznőt számlál.» — Harmadik levelében (Pest, 1853 ápr. 3) tudatja, hogy Kovács egyik darabját szerepezik ¹ már. Ő 11-éig párszor előadja Sullivant, aztán usdi . . . — Az utolsó (Pest, 56, 9 ber 1) a *Szivhangok* ² c. munkát, mert beteges, sovány és vézna, barátja orvosi ápolása alá adja. Egyszersmind tudatja, hogy igen «szenvedőleg» van.

Itt kell megemlítenem *Bulyovszky Gyula* ³ lelkes sorait (P. jan. 25. 56), melyekkel megköszöni, hogy élete legkedvesebbjének (neje) egészségét is visszaadta és fiatal dicsősége koszorúit fűzögette. Sajnálja, hogy feleségével együtt nem élvezhette K. társaságát.

Sárosi Gyula (Arad, jan. 16-án, 846) kéri, hogy — miután a német színészet ellenében ők is a magyar színészetet akarják *biztosítani* — még e hó végéig küldje el számára a győri részvényes társaság alap- és színeszeti rendszabályait, valamint közölje vele azon böles nézeteket, melyeket a társulat célszerűbb kormányzása tekintetében már bizonyosan szerzett. Visszaemlékezik az öt év előtt körében töltött időkre.

A színészeti levelek *Tóth József*ével érnek véget. Ő (Pest, Január 25-én, 866) tudatja, hogy *Bianca*-t (K. darabja, régi címén a *Művész Álma*) elolvasta, tetszik neki, de szövevényessége miatt homályosnak tartja. Megvárta, míg a Teleki-pályára hozzáértek a «vendégek» — tízet elolvasott s «Biankát» a színi bírálók elé vezette névtelenül. Várja a statárium-ítéletet, mert műbírói ítéletet «ma» már nem olvashat. Panaszskodik, hogy eredeti műveink iránt közönségünkben a kegyelet megingattatott s a színész oly eszmét, szokást, embereket kénytelen személyesíteni, minőket elképzel ugyan, de nem ismer. «Hirdetjük más nemzetek dicsőségét — magunkét elhanyagoljuk.» «Ha ritkíthatnak eredeti darabok a színen — baj; ha adatnak, megemlegeti írója, hogy színművet írt. Így a francia darabokkal is — ezek ugyan fel sem veszik a' statáriumot — övök a világ; de bezzeg sínli színpadunk az eredeti művek hiányát.» — A *tuczut* elolvasott pályaművet mind ügyetlen francia majmolásnak találja. Biankának sikert jósol. De rossz jó volt, a darabot először csak 1872-ben adták elő: Győrött.

Ezzel a drámaírással elégedetlenkedő akkorddal zárulnak a színészeti levelek.

*

Az irodalom történetét megvilágító írások sem érdektelenebbek.

Döbrentei Gábor (P. 1834 jan. 8) kéri Kovácsot, hogy az akadémia új rendszabása szerint küldje be munkássága listáját.

Schedel Ferenc (mart. 19., év és hely nélkül) Szász Károly «Parthenon»-jából 1 köz és 3 velin példányt küld terjesztés végett. A munkát megdicséri; jelzi, hogy «a hátra levő tudományok is a' legjelesben lesznek

¹ Koltainál nem találom, melyiket.

² Lehet, hogy Lendvay munkájáról van szó; nyomát ennek sem lelem.

³ B. Gy. a *Hazánk*nak is dolgozótársa volt.

kidolgozva». Az ár egy ötödének levonását tanácsolja, amiből a postadíj s a széthordó számára a borralaló kitelik. «Ha lenne reformált intézet, mely nagyobb mennyiséget akarna: 50-et vagy 100-at, 10 v. 30 péld. ráadással kaphat általam.» — Pestről (aug. 6. 838. Az előbbi hely és év keltezése is az lehet) egy «nyalábnak» Győrön át Pápára küldését kéri s tudatja, hogy K.-tól az *Athenaeum* beszélt vár.

Bajza József hét, 1835—1847 időközből származó leveléből több pontos adatot tudunk meg az Aurora, a Kritikai Lapok, a Kassai Lit. Lapok, a Hajnal, az Emlény, az Athenæum, a (bécsi) Kurir, a Nefelets, a Figyelmező, a Wiener Mode Zeitung c. folyóiratokról és zsebkönyvekről, a kiadói viszonyokról (Kilián pénzügyei), az írói honorariumokról, véleményeket journalistikánkról, az Aurorában megjelenő arcképekről s többé-kevésbé fontos személyi adatokat Vajda Péterről, Garayról, Gaálról, Székácsról, Szontagról, Toldyról, Vörösmartyról és Csató Pálról.¹ — *Vörösmarty* két levele² azzal a kínos támadással foglalkozik, mely Kovácsot akadémiái taggá választásakor Csató részéről érte.

Kazinczy Gábor (Berettő, jan. 2 d. 1839) *Népbarát; táborozások élet és literatura körében* c. lapjának az év első felében való megindulását jelzi, róla érdekes «érintéseket» ad s K.-t munkatársul szólítja fel.

Garay János (Pest, dec. 11-kén 842) megköszöni a lapjának küldött közleményt, K. részére évenként 12 p. forintnyi «lognagyobb» honorariumot helyez kilátásba s azonfölül a lapot. Értesíti, hogy a küldött cikkből a censor négy sort a katonákról — «kik különösen gyenge oldalai közé tartoznak» — kihúzott s a Rákóczi-induló helyett *magyar* indulót tett. Barátságukat versei egy példányával óhajtja megerősíteni. — Másik levele (Pest, nov. 19-kén 843) Kovács beszélyének «első szállítmányát» megdicséri, og «kérdéses pontot» nem tart «keménynek» s hódolattal fogadja a nagylelkű ajánlatot a honorarium el nem fogadása iránt. Kéri a beszély hátralevő részét s tudatja, hogy Vachott almanachjait már felküldte.

Frankenburg Adolf (Budapesten (!) martius 3-kán 1843) a *Magyar Életképek*be dolgozatot kér s vállalatukat sikeresnek látja.

Vachot Sándor (Pest, márc. 26. 844) megírja, hogy Erdélyi külföldre utazik, júliustól ő veszi át a *Regélőt* s külsejét, belsejét átalakítja; címe: *Pesti Divatlap* lesz és havonként 2 divatlap mellett 2 Barabás által rajzolt arckép fog megjelenni jelesebb íróink és művészeink sorából. Kovácstól rövid dolgozatot kér, reméli, hogy ő is, Czuczor is rövidesen Pestre jönnek, szoretné, ha Barabásnak ülnének, hogy kiadhassa arcképeiket. Jelzi, hogy e kérését még senki sem tagadta meg. — Pozsonyba fog utazni Rózsavölgyivel, mert *Kliegl* javára szavalmati és zenészetit «akadémiát» adnak. — Kérdi, Czuczor és Kovács közreműködésével nem lehetne-e ilyet Győrött is rendezni: ő már készített a Sajtó címen egy humorisztikai fel-

¹ Bajza e leveleit kivonatolni vétek lett volna, egy kis bevezetéssel boküldtem teliát őket az Irodalomtört. Közleményeknek.

² a) (Pest, 1839 dec. 9) hozzácsatolva a *Keserű pohár* említett fogalmazványá. — β) Pest, 1840 jan. 7-ről keltezve.

olvasást. NB. Rózsavölgyi utolsó műutazását teszi a hazában, — az O. Almanach II. kötetéből pedig politikai dolgozatok híján s mert a szépirodalmiak többnyire gyengék, nehezen lesz valami.

Czuczor Gergely (Pest, nov. 13. 1846) tudtára adja, hogy *Kuthy Rejtelméinek* 7. és 8. füzetét elküldte neki, hogy ő sárgaságba esett, de már tisztul, hogy *Cerrito Fanny* a N. Színháznak inkább kárára volt, mint hasznára, «mert az operák 's némelly drámák telibb házat csinálnak». Kiváncsiak Szigligeti jutalmazott darabjának sikerére, mivelhogy olvasásakor reménnyel kecsegtet. Jövő szerdán adják. A «Merkur»-t *Zerffy* és *Nádaskay* haszonbérbe vették s félig szépirodalmi lappá alakítandják. A *Honderü* még habozik, ha kuruc maradjon-e vagy labanc legyen. Kérdi, válik-e a győri *Vaterland*ból magyar *Renegát*? — Tudjuk, hogy vált.

Lisznyay D. Kálmán (Szécsény, 1847 Mart. 30-án) cikornyás levélben köszöni a *Pánszláv ünnepély* megküldését. Leírja, hogy 6 napig Pesten volt, dárídóztak, a bajor király *Lola Montez*-hez írt versét szatirizálták s «*Pulszky ex frissibus ezen freskókópot csinálta a' bajor királyra: a' Pegazuson ül illy aláírással, Állatkincs.*» Kéri, hogy *Tavaszi dalok* c. megjelenendő kötetét, ha megérdemli, ajánlja a közönségnek. «*Petőfinek ajánlottam — folytatja — úgy hogy először nézze át 's méltatja-e arra, hogy nevét verseimhez tűzzem, 's ő egészben méltatá.*» — Másik (848, Január 28, Szécsény) levelének megszólítása: Szeretett galambom! Benne a *Hazánk*-nak küldött verseiről érdeklődik és látogatást ígér.

Gróf Lázár Kálmán (Benzencz? sept. 17. 1847) értesíti, hogy a *Hazánk* 16 aranyos novellapályázatán *Megbukott angyal* regényével részt óhajt venni, kéri, hogy az oct. közepei terminust esetleg tolják ki s félreértések elkerülése végett szeretné, ha az ilyen «mondókák: Gr. L. K. beszélyét vettük s adni fogjuk, ha csak *Honderü* collegánk ebben is meg nem előz bennünket» elmaradnának K. lapjából.

Vajda János (átum és hely nélküli) levele elején «Ebéd után» és «Merengések I. II.» c. versei állnak. Ügylátszik, még egy csomó költeményt más papíron küldött, mint még ez évben közölhetőket. A versek után értesíti, hogy a «Hon ellenségeihez»-t a *Divatlapról* már kétszer törölte a censor, azért kéri, hogy először ezt közölje. «Jelen küldeményemmel — folytatja — a szerződés nagy órája ugyan nem áll végbe, — egyébiránt szabadságában álland t. Szerk. úrnak nyomorom ellenében megelőző lenni.» — A II. (Pesten, Január 22-én, 1848) levelében megköszöni a küldött pézút, megjegyzi, hogy az «ott fent levő versek» közlése után többnyire humoristicusakat fog írni; a «Merengések» I. számán igazítani fog s igen óhajtaná, ha az engedékenyebb győri censor keze alatt először a «Hazaárulókhoz» jelennék meg. Prózai humoristicumot is küld s ha megfelelő, középszerű honorariumot kér. Szeretné, ha azon három lapot, melyekben versei jelentek meg s még nem kapott meg, K. elküldené neki. A «Merengések» II.-t közli, de ez már II b (3).¹

¹ Az I. 1. sora: Mért is ne volnék én boldogtalan . . . , utolsó sora: Minden szerelembéli részemet. — A II. 1. sora: Nyargal a szél a fák

Török János (Bécs, sept. 4. 856) köszöni a *Kelet Népe* első füzetere tett megjegyzéseket. «Kemény miatt — folytatja — polemiától nem tartok, mert az én felszólításomra írta azt a' Pesti Naplóba; 's egy kissé bővebben ereszkedtem ki Széchenyre nézve, hogy nevét, mint eszményi vezért, minél inkább beolthassam a' közvéleménybe, 's hogy e' possibilis firma alatt minél részletesebben védhessem a nemzeti ügyet. Csengery nélkülözése 2—300 író közt nem lesz érezhető 's fontosbá teszi őt a' közönség előtt vonakodása, mint részvéte.» A *Magyar Sajtó* számára K. útján az ő ismerősétől, Xantus János amerikai földinktől politikai, socialis, községi kormányzati és nevelésügyi tárcákat óhajt.

Császár Ferenc (Pest, 1844 mart. 11 d.) értesíti, hogy néhány lelkes hölgy felszólítására az aradmegyei tűz- és vízkárosultak javára *Albumot* ad ki (a Medárd-vásárra készül) s novellát kér. — Majd (Pest, 1852 nov. 28) tudatja, hogy a *Divatcsarnokra* felsőbb engedélyt kért, kérdi, nem lenne-e jó, ha az hetenkint kétszer jelennék meg? Almanachot is fog adni; Arany, Tompa a versírók, Jókay és Kemény késnek igéretük beváltásával, az öreg Szemere cserben hagyja, Vörösmarty nem felel neki, Eötvös *positiv* nem ígért, Székács meglesz s talán Czuczortól is csikar ki valamit. — December 22-én azonban értesíti, hogy folyamodásával elkésztett, januárra az engedély nem jön meg, később már valamely lapra előfizetett a közönség, két-három lapot pedig nem igen járhatnak, a versenyt tehát bajos lenne fenntartani. «A *Délibáb* — mint hallok -- (így ír tovább) pazarul fizet egynémely író; a *szegény* nemzeti színház pénztára, ha mégis abból menne, meg fogja sinyleni. Pákh mellett, mondják, valami Kertbeni, alias Benkert Mária vándor-hárfás *lón megnyerve* szerkesztési segédül. A Hölgfutár írónk roppant táborával áll elő; a Bpesti Viszhang olyakat ígér, miket (magyar) fül még nem hallott, szem nem látott.» — Egyelőre vár. «A Hölgfutárt és Viszhangot ismered, mindenikbe lálni járt a lélek eddig is; ezentúl a *Délibáb* és a *Szépirodalmi Lapok* azt a keveset is kiszivattyúzzák belőlük, mi bennük volt...» Az *Enyhlapokon* (Szikszói) dolgozik, külső csinra szebb lesz még az aradi vészlapoknál is és leírja.¹ Jókai, Tompa, Kemény és Lisznyay hiányozni fognak belőle. — Jan. 27. 853. közli, hogy a' Szikszói Enyhlapokat kötik már, a *Divatcsarnokra* kapott engedélyt, Müller Emil (kiadó) áprilisban, ő márciusban akarja megindítani. Tanácsot kér, mitévő legyen. A *Délibábnak* és a *Hölgfutárnak* úgy 700 előfizetője van, a többi haldoklik. Bizonyos coteiriától (klikk) független lap megindítását nem hiszik fölöslegesnek. — P. 1853 febr. 15-én: A Hölgfutár 3 hónapra fel van függesztve. *Füzér v. Korány* címen almanachot tervez (esetleg jobb címet kér) s olcsó Hölg-

sárga levelével . . . , utolsó sora : . . . Más hitványnak rabja. — A II b 1. sora : Ugyan te sors, feledkezz el magadról . . . , utolsó sora : S nem szánám szegény embertársamat.

¹ Papir, betű gyönyörű, 3 acélmetszetű hölgyarckép, a Garda-Tavát ábrázoló tájkép; egész vászonfejér metszéssel, gazdagon aranyozott kötés.

naptárt (24—30 kr. pp.) óhajt kiadni. — P. 1853 mart. 3.: E hó 15-én ad mutatványt a Divatcsarnokból.

*

Ezek volnának az egyelőre fontosabbnak látszó irodalomtörténeti adatok.¹ De befejezésül ide kell csatolnom e kor esztetikai érdeklődésére vonatkozó szép részletet, melyet Meszlényi Rudolf (Budapest (!) őszutó 6-án 1839) ad egyik levelében Kölcssey arcképéről és a szobrász Ferenczy «műhelyéről».

Ismerőseinél . . . «több érdekes tárgyak feletti beszélgetések közt szó lett Kölcsseyről s annak képmásáról, melyet a n. Szathmár Vmegye lelkes rendei tisztelet adóul a nagy férfiú emlékének Einszl híres festőnél magoknak lefestettek. Ezen szívhez szólló húr megpendítésének önkényes következése lett, felbresztése egy ellenállhatatlan vágynak a köztiszteletű férfiút, ha élve nem! láthatni híven talált képmásában. Gondolni s cselekedni egy vala nálunk. A délután igen kedvező volt. Kossuthné asszony, Zsuzsika és Tanárky Guszta kisasszonyok, Vaclot Sándor s én Budára indultunk. Mint tiportuk az igen barátságos vizivárosi sarat, mely hön ragaszkodott lábainkhoz, taglalgatni itt nem akarom, csak egyszerre felvarázsolom Ön phantasiáját a budai várba, Gróf Sándor házának egyik teremébe, hol a remek mű felállítva van. Remek műnek nevezem, mert megpillantván azt, lelkesedéssel közelíték a rideg vászonhoz, egészen elfogulva azon édes csalódástól, melyet a nagy művész geniusa az eleven élet rovására mesteri kezekkel öntött a' rajzolja is nemes arczélbe. Az ország tanácstermében ül ő gondolatokba merülve, arczán bizonyos kifejezése látszik a szemesebb léleknek saját resignationak. Öltözte egyszerű Zrinyi dolmány és nadrág aranyövvel és karddal. Mellette jobbról szép művészeti symbolumok, Cicero antique mellképe, balról pedig a Corpus iuris feküsznek asztalon. Jobbról a távolban Pozsony láttatik gyönyörű tájával s omladékival. Az egész összehangzó szépségének Vörösmartynk tollát kellene kölcsönöznom, hogy ezt méltóul leírhasam.» . . . «Inné Ferenczy műhelyébe mentünk, hol több érdekes férfiakra s Schodelnéra ismertünk a jéghidegségű márványalakokban. Kár, hogy Ferenczy nem volt honn s így nem kérdezhettük meg, ki számára készítette azokat, ú. m. Bóthy Ödönt, Balogot, Fáy Andrást és a t.»

PITROFF PÁL

Szigligeti Ede «Megjátszott cselek»-je.

A Szigligeti Edéről szóló életrajzok legtöbbje azt állítja, hogy a színműíró első darabja a: «Megjátszott cselek». Ebben nincs igazuk. Eltekintve a diákkorában írt színművektől, Pesten írt első színműve a «Lidércek»,

¹ A politikai és társadalmi viszonyokat érintő levelek, meg a többi irat egyelőre aligha lesz kiadható.

melyet az akadémiához nyújtott be. Ez «tüneményes vígjáték énekekkel 3 szakaszban». Szigligeti e darabját 1834-ben írta a korabeli tündéres vígjátékokat másolva, utánozva. Kézirata az akadémiai könyvtárban található meg. Ezt azonban nem adták elő.

A «Megjátzott cselek», «szomorújáték 5 felvonásban» volt az első műve, mely színpadra is került. A régibb kidolgozás szerint 1835 március 25-én (Bayer szerint 24-én, l. Magy. Remekírók, 47. köt. 12. l.) adták elő a várszínházban. Szigligeti ezt később átdolgozta és Döbrentei Gábor 1835 nov. 22. vette át az új kéziratot. A 80 oldalra terjedő kéziratban aránylag igen kevés javítás van. Az író ez eredeti kéziratát szintén az akadémia könyvtárában őrzik. Döbrentei e szomorújátékért tiszteletdíjat is fizetett. A kézirat első lapján ez áll: «El van fogadva felvonásonként 6 forint tiszteletdíjjal. Csató Pál, jegyző.»

Azt hiszem, hogy irodalomtörténetünk szempontjából szükséges és helyes Szigligeti e darabját ismertetni, annál is inkább, mert ezt eddig senki sem tette.

A színmű tartalma a következő. Pataki Endre várúr szerelmes Csomó kántor leányába, Etelkába, akit meg is kér. Ennek a jelenetnek tanuja Jenő, Pataki bolondja, aki szintén szereti Etelkát és rögtön megviszi a hírt Bertának, kiről tudja, hogy szereti Patakit. Reméli, hogy az ő érdekében teuni fog majd valamit. Berta felhasználva azt, hogy Endre lángolón szeretete szüleit, ráveszi Ambrus várnagyot, hogy vele együtt Pataki apja és anyja személyében kísértetekként jelenjenek meg. Jenőt is beavatja titkába. Este megjelennek Endre előtt, aki Osvát remetéhez megy, mint aki a faluban a legokosabb, megkérdi, hogy hihet-e ilyen szellemekben. Osvát felvilágosítja, hogy kísértetek nincsenek és legjobban cselekszik, ha Etelkát rövidesen elveszi és kilátásba helyezi, hogy a kísérteteket le fogja lepézni. Mikor ezt Berta és Ambrus leshelyükből kihallgatják, felbiztatják egymást és Ambrus megöli Osvátot, titkuknak tudóját. Azonban Jenő éppen ott van, Osvát elbeszéli, hogy ő nemes ember, felesége korán elhalt, vára elfoglalásakor fia eltűnt, de nyakán egy félgűrű lóg, annak párját odaadja neki, birtokai örökösévé teszi és kéri, hogy ossza meg azokat fiával, ha megtalálja. Jenőnél van a gyűrű másik fele, apjára ismer, de az meghal. Fia ekkor bosszút esküszik apja gyilkosai ellen. Pataki megfogadja Osvát utolsó üzenetét, sietve elveszi Etelkát. Berta azonban nem nyugszik. Eleinte ugyan fél titkuk tudójától, Jenőtől, de mikor róla azt híresztelik, hogy Etelka házassága miatti bánatában a vízbe fúlt, biztonságban hiszi magát. Jenő, mint remete Osvát helyét elfoglalja. Patakinak házassága első napjaiban háborúba kell menni. Feleségét Bertára hagyja. Ambrus a Jenőtől vett mérget feloldja. Berta pedig ráveszi Etelkát, hogy igya meg. Mikor azután ez megtörténik, Berta bevallja, hogy lángolón szeretete Patakit. Etelka kész lemondani férjéről, midőn pedig tántorogni kezd, megbocsájt neki. A háznép összefut. Mindenki sajnálja a ház úrnőjét. Eltemetik. Jenő a kulccsal felnyitja a kriptát és az álomport ivott Etelkát kibocsájtja. Ambrus elmegy az adósságlevelet kiváltani, de mikor megtudja, hogy a szerzetes Jenő, aki bosszúért liheg, megőrül. Az örült Ambrustól

tudja meg Berta a veszedelmet, mely titkukat fenyegeti. Pataki a sírboltba megy, ahol Etelka sírjánál mereng, észreveszi, hogy üres a sírbolt. Ekkor sejtések támadnak lelkében. Ambrus megjelenik, beszéde zavart, megvallja bűneiket. Endre leszúrja őt. Ekkor megjelenik Etelka. Endre nem akar először szeméinek hinni, később megölelik egymást. Berta igyokszik kievickélni a hinárból, azt hazudja, hogy álomport adott Etelkának, hogy fájdalmát csillapítsa, de mikor Jenő hangja hallatszik, kétségbeesésében bevallja bűnét, majd megöli magát. Jenő dühös, mikor megtudja, hogy üldözöttjei már elpusztultak. Pataki kijelenti, hogy atyja javait vissza fogja adni.

Szigligeti e darabja kezdetleges mű. Egy úr és egy pórleány házassági történetét mondja el, de nem adja sem a nép, sem a nemések jellemzését. Jellemekről szó sincs. Azok még csak típusoknak sem mondhatók. Sőt irreálisak. A szerző csak cselekedtetni személyeit aszerint, amilyen történetet akar eljátszatni ezúttal velök. Mintha csak bábszínház számára írta volna darabját. A cselekményben legnagyobb kutatás után sem lehet magyaros motívumot, korrajzi vonást felfedezni. Csupa konvenció a mű. A cselekmény nem a jellemekből fejlődik. De a cselekvény motívumai már mutatják Szigligeti ügyességét. Színi hatásra törekszik. Sokat tanul a romanticismusból, melynek német szülőttei akkor divatosak voltak a magyar színpadokon. Alkalmazkodik azoknak szelleméhez. A romanticismus motívumából épül fel az egész mű. Szerepelnek kísértetek, van gyilkosság. Meg akarnak mérgezni valakit. Álomport adnak be. Előfordul tetszhalál. A bűnös megőrül. Sírboltot látunk. Még egy gyilkosság történik. Szó van egy gyermek eltűnéséről, akinek a nyakán egy félgyűrű lóg, ezen jellel később apjára ismer, akit azonban megöltek és azért bosszút esküszik, bosszúért liheg. Szerepel egy bolond. Előfordul két titokzatos sorsú remete. Végén öngyilkosság is történik. Mindez azonban nem lehetett meglepő, hisz nem volt új. Az egész darab szelleme nehézkes, szentimentális, titokzatos, tele véletlenségekkel. Stílusa világos, de nem költői, hanem lapos. Verselése pedig döcögős. A szomorújáték egy húsz éves ifjú munkája, aki sem az életet, sem az embereket nem ismerte, aki azonban látott és olvasott több korabeli romantikus darabot, melyek mintájára és sablonjára írta meg művét. Volt még rosszabb darab is akkor, s ami fő, ügyetlenebb. Szigligeti a közönség ízléséhez alkalmazkodott, eltanulta a korabeli darabok technikáját és iparkodott a színpad szükségletét, a hatásosságot kielégíteni. A színműirodalomra és Szigligetire mindenesetre jelentős volt az író ez első megjelenése a színpadon, mert elkezdett, megtanult járni az igazi színpadon a legügyesebb magyar drámaíró.

BITTENBINDER MIKLÓS.